JAKŠA BARBIĆ

DJELOVANJE ZAJEDNICE (POOLA) PRAVA GLASA

Obraduje se zajednica prava glasa koja se naziva i poolom prava glasa u društvu. Određuje se pojam zajednice kao društva koje je po pravnoj naravi ortaštvo. Iznose se razlozi za osnivanje takvog društva i njegov cilj. Navodi se da je cilj toga društva određivanje strategije zajedničkog djelovanja nekih ili svih članova glavnoga društva i njezino provođenje u jednome ili više glavnih društava. Ističe se da se takve zajednice najviše osnivaju u društvima kapitala s velikim brojem članova. Posebno se obrađuje ugovor kojim se osniva zajednica, njegovo sklapanje, sadržaj i izmjene. Razmatra se način rada zajednice kada su pojedinci o tome uređene ugovorom kojim se stvara zajednica i kada to ugovor ne uređuje ili manjkavo uređuje. Posebno se raspravlja donošenje odluka, njihova obveznost za članove zajednice i ukazuje na posljedice za članove zajednice ako po njima ne postupe. Razrađuju se pojedini slučajevi nepostupanja po donesenim odlukama. Razmatra se odnos odlučivanja u zajednici i u glavnome društvu kao i učinci u glavnome društvu pri donošenju različitih odluka uz postupanje u ostvarivanju prava glasa u skladu s odlukama zajednice i protivno tome. Iznosi se i koju ulogu u tome može imati sud te sumnje u njezinu djelotvornost.

Ključne riječi: zajednica prava glasa, ugovor o vezanju glasova, ortaštvo, odlučivanje u zajednici prava glasa, glavno društvo

POJAM ZAJEDNICE PRAVA GLASA

Članovi u društvu pri donošenju odluka ostvaruju svoj interes korištenjem prava glasa. Usmjerenje ostvarenju zajedničkog cilja – cilja društva može biti mo-

Akademik Dr Jakša Barbić, redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, profesor emeritus Sveučilišta u Zagrebu, e-mail: jaksa.barbic@zg.t-com.hr

tivirano različitim interesima pojedinih njegovih članova. Nema li neki član društva u njemu dovoljno veliki udio da na temelju njega može, ostvarujući u društvu pravo glasa, sam odlučno utjecati na ostvarenje nekog svog interesa, mora koalirati s drugim članovima koji se nalaze u sličnom položaju. U većim društvima, naročito u društvima kapitala, to će lako biti slučaj. Dogovaranjem s drugim članovima postiže se onaj učinak koji ne bi bio moguć pojedinačnim djelovanjem. Takvo je dogovaranje moguće od slučaja do slučaja, prigodno povodom sudjelovanja na glavnoj skupštini ili skupštini društva, odnosno svugdje tamo gdje članovi društva glasovanjem ostvaruju svoje pravo u društvu. No, kada je riječ o tome da se osigura trajnije djelovanje društva onako kako to odgovara interesima nekih njegovih članova, potrebno je da se dogovaranje osigura na trajnijoj osnovi. Da bi osigurali postupanje pri ostvarivanju prava glasa onako kako se dogovore, članovi društva u vezi sa svojim pravom glasa mogu osnovati zajednicu kojoj je cilj da njezini članovi pri ostvarivanju prava glasa u društvu postupaju tako da se donose odluke koje su u njihovom zajedničkom unaprijed dogovorenom interesu. Drugim riječima rečeno, cilj zajednice je da se u njoj određuje strategija postupanja osoba koje je čine pri ostvarivanju njihovih interesa u društvu i osigura njezino provođenje.

Takva je zajednica istih osoba moguća u jednome ili u više društava. Osobe koje su članovi u više društava mogu stvarati i provoditi strategiju postupanja pri glasovanju u svim tim ili u nekima od društava u kojima su članovi. To mogu biti različiti tipovi društva. U svakome od njih sudjelovat će s pravom glasa u skladu s tipom društva i njegovim internim aktima. Tako se postiže ostvarenje interesa koji su im zajednički na širem poslovnom planu i sigurnost članova tih društava da će se provoditi dogovorena strategija djelovanja svih društava u kojima članovi zajednice ostvaruju pravo glasa, razumije se prema dometu utjecaja koji mogu imati u svakome od tih društava s obzirom na tip pojedinog društva.

Radi ostvarenja takvog zajedničkog interesa članovi društva koji pripadaju istoj interesnoj skupini (*stakeholders*) mogu sklopiti ugovor o vezanju glasova,¹ kojim se međusobno obvezuju na usklađeno djelovanje pri ostvarivanju prava glasa u društvu. Pritom valja razlikovati je li riječ o ugovoru kojim se neki član ili članovi društva od slučaja do slučaja obvezuju da će glasovati za neku odluku ako druga ugovorna strana glasuje za neku drugu odluku, kada je riječ o sinala-gmatičnom obveznopravnom ugovoru, od slučaja kada neki ili svi članovi društva

¹ O ugovorima o vezanju glasova među dioničarima i članovima društva s ograničenom odgovornošću, v. u: Jakša Barbić, *Pravo društava, knjiga druga društva kapitala, sv. I. dioničko društvo*, Zagreb, 6. izd. 2013, str. 604–607 i isti autor, *Pravo društava, knjiga druga društva kapitala, sv. II.*, Zagreb, 6. izd. 2013, str. 279–283.

ugovaraju da će glasovati onako kako se dogovore pri donošenju odluka u društvu, tj. kako će odlučivati o istom sadržaju odluke. U ovom drugom slučaju riječ je o društvu koje se temelji na pravnom poslu – ugovoru o vezanju glasova.² Riječ je o privatnopravnoj zajednici članova glavnog društva sa zajedničkim ciljem preuzimanja utjecaja u tom društvu.³ Ono je ortaštvo.⁴ Na njega se primjenjuje odredbe hrvatskog Zakona o obveznim odnosima (ZOO) kojima se uređuje to društvo, ako ugovorom nije što drugo predviđeno.

UGOVOR O VEZANJU GLASOVA

Za ugovor kojim se vezuju glasovi i time osniva zajednica imatelja prava glasa u glavnom društvu ne traži se neki poseban oblik pa bi ga se moglo sklopiti u svakom obliku u kome se valjano izjavljuje volja pa i konkludentnim radnjama članova glavnog društva, primjerice tako da neki članovi društva započnu dogovaranje o načinu kako će postupiti pri glasovanju i po tome postupe. U praksi, naročito ako je riječ o stvaranju zajednice koja ne djeluje samo prigodno, ti se ugovori sklapaju u pisanom obliku. Ugovor je konsenzualan. On nije sastavni dio statuta ili društvenog ugovora glavnog društva ali se u njima može predvidjeti da je sklapanje takvog ugovora dopušteno, što bi bilo i onda kada se to ne bi predviđelo, ili se može narediti da ga se sklopi.⁵

Ugovorom se uređuje:

1. tko su članovi zajednice i koji im je zajednički cilj;
2. tko i koliko prava glasa u glavnom društvu/glavnim društvima unosi u zajednicu;
3. kakva je unutarnja organizacija zajednice i kako se u njoj odlučuje;
4. koje su obveze a koja prava članova zajednice u vezi s ostvarivanjem prava glasa u glavnom društvu/glavnim društvima;
5. unose li se u zajednicu dionice i udjeli u glavnom društvu/glavnim društvima tako da čine zajedničku imovinu članova zajednice čime bi ona postala ortaštvo koje je član glavnog društva/glavnih društava (zapravo članovi zajednice kao zajednički imatelji udjela) a ne bi bila samo zajednica imatelja prava glasa u tome društvu/društvima ili oni ostaju njezinim članovima, što je u pravilu slučaj;

² Tako, Lutz Weipert, u: Gummert/Weipert, *Münchener Handbuch des Gesellschaftsrechts*, Bd. 1, München, 4. izd. 2014, str. 857.

³ Michael Martinek, *Moderne Vertragstypen*, Bd. III, München, 1993, str. 174.

⁴ Tako i L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 858.

⁵ Karsten Schmidt, *Gesellschaftsrecht*, Köln, Berlin, Bonn, München, 4. izd., 2002, str. 617.

6. ostvaruju li članovi zajednice svaki svoje pravo glasa ili to za njih čini neki član zajednice ili treća osoba;

7. obvezuju li se članovi zajednice na davanje punomoći za glasovanje u glavnome društvu i kome, tj. osobi koja je unaprijed za to određena ili koju će odlukom odrediti članovi zajednice;

8. eventualna ugovorna kazna, *liquidated damages* i eventualne druge sankcije za povredu ugovora o vezanju glasova uključujući i pravo na naknadu štete koje bi postojalo i kada ne bi bilo predviđeno ugovorom;

9. financijska sredstva potrebna za održavanje zajednice i njihovo pribavljanje;

10. način pristupanja zajednici pa i eventualno obvezivanje njezinih članova da na pristupanje zajednici obvežu onoga kome prenose udio u glavnom društvu i izlaska iz zajednice a članove zajednice da se s time unaprijed suglase za sve slučajeve prijenosa ili da to učine kasnije odvojeno za pojedini slučaj prijenosa;

11. drugi načini prestanka članstva u zajednici i učinci toga (npr. smrt člana, statusna promjena);

12. način izmjene ugovora;

13. način rješavanja sporova među članovima zajednice u vezi s članstvom u njoj, trajanje zajednice i dr.

Nije bitno da se u ugovoru spomene zajednica, za koju se obično koristi naziv *pool* ili konzorcij, dovoljno je da se uzajamno preuzmu obveze u vezi s ostvarenjem prava glasa i predvidi način kako će se to činiti. Samim time nastaje zajednica. S obzirom na posebitosti tog ortaštva korisno ih je urediti ugovorom, kako ne bi došlo do primjene općih odredbi ZOO-a o ortaštvu ako one ne bi odgovarale volji članova zajednice i naravi toga društva.

Ugovorom o vezanju glasova kojim se stvara zajednica ne postupa se protivno odredbama čl. 631, st. 1. toč. 4. i 5. hrvatskog Zakona o trgovačkim društvima (ZTD), ako je riječ o tome da se dioničari samo obvezuju kako će glasovati na glavnoj skupštini. Tim se propisima i kaznom propisanom u st. 2. spomenutog članka, naime, sankcionira korištenje tuđih dionica radi ostvarivanja prava glasa davanjem ili obećavanjem posebne koristi ili njihovo prenošenje nekom drugom da bi se to ostvarilo uz davanje ili obećanje neke posebne koristi. Prednosti koje dioničari imaju stvaranjem zajednice, djelujući putem nje u odnosu na ono što bi ostvarili pojedinačnim odvojenim međusobno neusklađenim postupanjem pri ostvarivanju prava glasa, nisu posebna korist koja bi imala za posljedicu da bi takav ugovor bio ništetan.⁶ Pod sankciju spomenutih odredbi potpada samo slučaj kada dioničar prepušta drugome ostvarenje svog prava glasa i tako ga komer-

⁶ M. Martinek, o.c. u bilj. 4, str. 176.

cijalizira da samo on ima od toga posebnu korist a ne i svi članovi zajednice. Tada je riječ o kupovanju glasova koje je zbog zabrane toga ništetno.⁷

Spomenutim ugovorom ne bi se smjelo zaobilaziti ni slučajeve kada je članu zajednice isključeno pravo glasa u glavnoj skupštini odnosno u skupštini glavnog društva.⁸ To bi bilo zabranjeno zaobilaženje zakonske zabrane (*in fraudem legis agere*) propisane prisilnim propisima. Takvim bi se zaobilaženjem smatrao slučaj kada bi se, ugovorom kojim se stvara zajednica, dioničaru ili članu društva s ograničenom odgovornošću za slučaj kada mu je isključeno pravo glasa dalo pravo davanja uputa o glasovanju onome tko će glasovati na temelju dionica odnosno poslovnih udjela u zajednici ili na temelju uputa koje daju članovi zajednice. Tada bi netko tko nije ovlašten glasovati zapravo to činio preko onoga kome daje upute. Ugovor bi u tome dijelu bio bez učinka.⁹ Onaj tko glasuje u ime članova zajednice ne bi ni u kom slučaju mogao glasovati na temelju dionica odnosno poslovnog udjela ili udjela onog dioničara odnosno člana društva s ograničenom odgovornošću ili nekog drugog društva kome je pravo glasa isključeno u odlučivanju o nekom određenom pitanju. Glasovi koji bi eventualno bili dani protivno tome bili bi ništetni. To ne utječe na valjanost drugih glasova koji se daju na temelju dionica ili udjela onih njihovih imatelja kojima pravo glasa u konkretnom slučaju nije isključeno.

Otvara se pitanje može li dioničar, odnosno član društva kome je pravo glasa isključeno, davati upute o tome kako će se glasovati na temelju dionica odnosno poslovnih udjela ili udjela u pogledu kojih se prava glasa nalaze u zajednici, jer da bi time zapravo ostvarivao pravo glasa šire od onoga koje mu pripada na temelju njegovih dionica i poslovnih udjela odnosno udjela kada mu je to pravo inače isključeno. U tome treba razlikovati dva slučaja. Ako je takva osoba sama ovlaštena, na temelju ugovora o vezanju glasova, tj. u zajednici, davati upute za glasovanje, tako dani glasovi bili bi ništetni. Ako je pak sudjelovala u odlučivanju o davanju uputa za glasovanje, kada se za to traži neka većina određena ugovorom kojim je stvorena zajednica, pa njezin glas nije mogao utjecati na donošenje odluke, glasovi dani u skladu s dobivenom uputom, razumije se osim onih na temelju dionica odnosno poslovnih udjela te osobe, bili bi valjani. U protivnom

⁷ Taj stav su zauzeli njemački sudovi.V. u M. Martinek, o.c. u bilj. 4, str. 176–177. Tako i K. Schmidt, *ibidem*.

⁸ Za isključenje prava glasa dioničara v. u J. Barbić, o.c. u bilj. 2, sv. I., str. 575–581 i člana društva s ograničenom odgovornošću u J. Barbić, o.c. u bilj. 2, sv. II., 273–278.

⁹ M. Martinek, o.c. u bilj. 4, str. 178; K. Schmidt, o.c. u bilj. 6, str. 617; Markus Roth, u Baumbach/Hopt, *Handelsgesetzbuch*, München, 36. izd., 2014, str. 656.

kaznilo bi se ostale članove zajednice samo zbog toga što je u odlučivanju o uputama sudjelovao član koji na to nije bio ovlašten, iako nije utjecao na odluku. Naprotiv, glasovi dani po dobivenim uputama ne bi bili valjani, ako bi sudjelovanje takvog člana bilo odlučujuće za davanje uputa.

Za izmjenu ugovora na kome se temelji zajednica potrebna je suglasnost svih članova koji je čine. To se može učiniti u bilo kom obliku pa i na konkludentan način, primjerice tako da svi članovi zajednice počnu postupati drukčije nego što je to prvotno bilo ugovoreno. Ugovorom se može olakšati ili otežati njegovu izmjenu. Olakšanje bi bilo kada bi se u ugovoru predvidjelo da se ugovor mijenja nekom većinom glasova članova zajednice, relativnom, apsolutnom od glasova svih članova, nekom drukčijom kvalificiranom većinom pa i tako da se kaže kako je potrebno da se za izmjenu izjasni neki ili izjasne neki članovi zajednice. U tome je prepuštena potpuna sloboda ugovaranja. Pritom je važno razlikovati uobičajene od neuobičajenih izmjena, tj. one o manje važnim ili o temeljnim pitanjima zajednice (ortaštva) pa olakšanje treba prihvatiti za slučajeve neuobičajenih izmjena samo ako nedvosmisleno proizlazi iz ugovora da je takvo olakšanje trebalo vrijediti i za takve izmjene. Otežanje izmjene ugovora bilo bi kada bi se njime predvidjelo da je za izmjenu potreban neki određeni oblik u kome bi se ona dogovorila, primjerice ako je ugovor bio sklopljen u usmenom obliku da je za izmjenu potreban pismeni oblik, ovjera potpisa kod javnog bilježnika i sl.

NAČIN RADA ZAJEDNICE

Djelovanje članova unutar zajednice ravna se po općim pravilima za djelovanje unutar ortaštva ako ugovorom o vezanju glasova nije što drugo predviđeno. To djelovanje mora biti usmjereno postizanju zajedničkog cilja – određivanjem kako će se koristiti pravo glasa članova zajednice u glavnome društvu i kako postići da se u tome društvu tako i postupi. Ono je važno za ostvarivanje prava članova u zajednici ali i za određenje njihovih obveza. S tim u vezi su i odgovori na pitanja kakav učinak prema glavnom društvu ima ono što se dogovori u zajednici i koje su posljedice odstupi li neki član zajednice od dogovorenoga.

S obzirom na posebitosti zajednice koja nije usmjerena na poslovanje i poslovno djelovanje prema trećima nego jedino na dogovaranje kako koristiti pravo glasa, korisno je ugovorom o vezanju glasova na kome se temelji ortaštvo urediti neke stvari kako bi se izbjegla primjena općih rješenja o tome društvu koje ulazi u odnose prema trećima. Za razliku od toga ovdje nije riječ o vanjskom nego samo

o unutarnjem društvu.¹⁰ Zato je korisno da ugovor sadrži i neke odredbe o unutarnjoj organizaciji društva.

Prva stvar je određivanje kolika je glasačka moć pojedinih članova kada se odlučuje u stvarima zajednice. Veličina glasačke moći u glavnome društvu nije važna za odlučivanje ako se dogovori da se u zajednici odlučuje jednoglasno. Teško je prihvatiti jednoglasnost za donošenje odluka ako su različiti udjeli članova zajednice u glavnome društvu na temelju kojih tamo koriste pravo glasa. Što je ta razlika veća to je manja vjerojatnost za takvo rješenje.

Ono ipak ne mora biti isključeno ako postoje neki drugi interesi članova zajednice koji bi to mogli opravdati, primjerice kada je riječ o zajednici članova više glavnih društava s različitim udjelima i pravima glasa članova u njima tako da je, uzmu li se sva ta glavna društva kao cjelina, u prosjeku glasačka moć članova približno ista. To može biti slučaj i kada je riječ o samo jednom glavnom društvu ako je nekome od članova tog društva potrebno pravo glasa člana s manjom glasačkom moći koje mu nedostaje da bi zavladao glavnim društvom i time ostvario neki svoj poseban interes a drugom ili drugim članovima zajednice se time omogućuje ostvarenje njihovih interesa i nije moguće na drugi ih način privoljeti da uđu u zajednicu.

Pritom valja imati na umu da jednoglasnost otežava donošenje odluka. Nema li pak odluke o postupanju u glavnom društvu pri ostvarivanju prava glasa, ne može se postignuti cilj zajednice što može dovesti i do njezina prestanka (čl. 655. t. 1. ZOO). Do toga ipak ne bi došlo ne može li se taj cilj postići samo u pogledu neke ili samo nekih odluka o kojima se glasuje u glavnome društvu. No, događa li se to redovito, valjalo bi uzeti da je nastao razlog za prestanak zajednice.

Nije li riječ o jednoglasnosti, u ugovoru bi najprije trebalo odrediti kako će se pri odlučivanju u zajednici vrednovati veličine udjela pojedinih članova zajednice u glavnome društvu. Kada je riječ o društvima kapitala, najjednostavnije je to odrediti brojem glasova koje pojedini član zajednice ima u glavnome društvu za što je mjerodavan statut odnosno društveni ugovor glavnog društva. Kod zajednica u kojima se odlučuje o korištenju prava glasa u glavnim društvima koja su društva osoba, moglo bi se ugovoriti da se u zajednici ostvaruje glasačka moć prema veličini udjela članova u glavnome društvu. Tada bi trebalo odrediti i što je jedinica mjere pri vrednovanju kako veličina udjela u glavnome društvu utječe na određivanje glasačke moći u zajednici, primjerice da najmanji udio u glavnome društvu daje jedan glas a ostali udjeli toliko više koliko se puta taj udio nala-

¹⁰ Da je tu riječ samo o unutarnjem društvu, v. Christoph Schücking u Gummert/Weipert, *Münchener Handbuch des Gesellschaftsrecht*, Bd. 1, München, 2014, str. 45; M. Roth, o.c. u bilj. 10, str. 552.

zi u nekom drugom udjelu s time da se broj zaokružuje na niže ili na više ovisno o tome prelazi li polovinu veličine najmanjeg udjela u glavnome društvu ili ne. Bilo bi najjednostavnije da se ukupnost udjela u glavnome društvu odredi kao 100% pa bi udio svakog pojedinog člana bio određen nekim postotkom. Odredi li se da 1% udjela u glavnom društvu daje pravo na jedan glas u zajednici, riješeno je pitanje određenja glasačke moći njezinih članova pri donošenju odluka u zajednici. Ne kaže li se u ugovoru ništa o načinu određivanja glasačke moći u zajednici, treba za to koristiti veličinu te moći u glavnome društvu. Drugog rješenja nema.

U ugovoru treba uz to odrediti i kojim se većinama donose odluke o temeljnim stvarima zajednice kao društva i u drugim nazovimo ih stvarima redovnog djelovanja zajednice. To može biti obična većina, tj. većina od danih glasova ili neka apsolutna većina od svih glasova članova zajednice. Može se ugovoriti i kvorum koji mora biti ispunjen da bi se mogle donositi valjane odluke. To ne treba dovoditi u vezu s eventualnim kvorumom koji se traži za donošenje odluka u glavnome društvu. Riječ je o dva društva koja su odvojeno uređena, svako autonomno samo za sebe pa rješenje spomenutog pitanja u jednome ne uvjetuje rješenje u drugome čak ni kada bi svi članovi jednog društva bili i članovi drugog.

Nema li u ugovoru o vezanju glasova rješenja o donošenju odluka, valjalo bi primijeniti pravilo iz čl. 642. st. 2. ZOO-a po kojemu se primjenjuju pravila o upravljanju stvarju u suvlasništvu. Tu treba primijeniti odredbe Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (ZVDSP).

Kada je riječ o odlučivanju u temeljnim stvarima zajednice, primjenom odredbe čl. 41. ZVDSP odluka bi se morala donijeti jednoglasno. U zajednici to praktički znači odlučivanje o izmjeni ugovora o vezanju glasova jer bi to odgovaralo izvanrednim poslovima iz spomenute odredbe Zakona. S obzirom na narav zajednice i njezin cilj ne vidi se što bi se drugo moglo smatrati temeljnim pitanjem tog društva.

Drukčije je kada se odlučuje u stvarima redovnog djelovanja zajednice. Kako se odlučivanje o zauzimanju stajališta o korištenju prava glasa u glavnome društvu može usporediti s odlučivanjem o poslovima redovnog upravljanja, valja primijeniti odredbu čl. 40. ZVDSP što znači da bi se odluke donosile većinom glasova članova zajednice, tj. većinom u odnosu na sve članove zajednice. Spomenuta odredba Zakona govori o odlučivanju prema veličini suvlasničkih dijelova, a kako njih ovdje nema, može se samo primijeniti ono što je rečeno o veličini glasačke moći u zajednici.

Ugovorom bi bilo dobro riješiti i pitanja unutarnje organizacije zajednice. Tu je prije svega riječ o tome:

1. tko skrbi o vođenju zajednice u što prvenstveno ulazi sazivanje i vođenje sjednica na kojima se donose odluke;
2. kako će se sjednice sazivati;
3. je li za donošenje odluka potrebno ispuniti pretpostavku nekog kvoruma i kakvo se rješenje predviđa za nastavak rada za slučaj da ta pretpostavka nije ispunjena ili traži li se ispunjenje neke druge pretpostavke ili ne;
4. vodi li se zapisnik o radu sjednica i tko ga vodi a tko ga čuva;
5. mogu li se odluke donositi i izvan sjednica i kako se to čini;
6. tko utvrđuje rezultate glasovanja;
7. tko daje članovima zajednice potrebne obavijesti o stvarima od značaja za ispunjenje cilja zajednice;
8. koja su prava članova zajednice da traže obavijesti i od koga;
9. tko nadzire rad osobe koja je određena da se skrbi o vođenju zajednice;
10. što je s troškovima rada zajednice, naknađuju li se, kome i kako se naknađuju;
11. tko pridonosi i koliko zajednici za pokriće troškova njezina djelovanja i dr.

Nema li u ugovoru o tome odredbi, primjenjuju se opća pravila o tome iz ZOO-a o ortaštvu.¹¹

ODLUKE ZAJEDNICE I GLAVNO DRUŠTVO

Za prosudbu kakav učinak imaju odluke zajednice kojima se dogovara postupanje njezinih članova pri korištenju prava glasa u glavnome društvu važno je odgovoriti na pitanja ima li zajednica mogućnost zahtijevati od svog člana da postupi onako kako je dogovoreno i kakav učinak na donošenje odluke u glavnome društvu ima ono što je dogovoreno u zajednici? Za odgovor na prvo pitanje valja razlikovati je li odluka o korištenju prava glasa dopustiva ili ne, drugim riječima ograničavaju li se njome neotuđiva članska prava člana zajednice u glavnome društvu koja se prosuđuju po pravilima koja važe za to društvo. Ono što nije dopušteno po pravilima kojima se uređuje glavno društvo nije dopustivo ni odlukom donesenom u zajednici.¹²

Drugo se pitanje svodi na prosudbu može li i u kojoj mjeri postupanje člana zajednice u glavnome društvu protivno onome što je u njoj dogovoreno biti razlog za pobijanje odluke donesene u glavnome društvu.¹³

¹¹ Više o tome u: Jakša Barbić, *Pravo društava, knjiga treća: Društva osoba*, Zagreb, 2002, str. 83–115.

¹² Tako L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 861.

¹³ L. Weipert, L., *ibidem*.

Kod toga treba razlikovati zajednicu članovi koje svi sudjeluju u odlučivanju u glavnome društvu, tj. u tome društvu ostvaruju svoje pravo glasa pojedinačno od zajednice u kojoj se pravo glasa svih njezinih članova u glavnome društvu ostvaruje putem onog člana zajednice koji je vodi (vodi njezine poslove) ili osobe koju zajednica odredi da to čini.

Pojedinačno ostvarenje prava glasa u glavnome društvu ne znači da član zajednice mora osobno ostvariti pravo glasa u glavnome društvu, on se pri tome može koristiti opunomoćenikom s time da taj djeluje pojedinačno u njegovo ime a ne zastupa skupinu članova glavnoga društva. Nema zapreke za to da više članova pa i svi članovi zajednice (članovi glavnoga društva) za to ovlaste istoga opunomoćenika, ali tada se u punomoći mora točno navesti koga sve opunomoćenik zastupa, koliko glasova je za svakoga od vlastodavaca ovlašten ostvarivati i eventualne upute za svakoga od njih o tome kako mora postupiti pri glasovanju. Kada svi članovi zajednice pojedinačno ostvaruju svoje pravo glasa u glavnome društvu, postupanje člana zajednice, odnosno opunomoćenika u njegovo ime protivno onome što je dogovoreno ne može utjecati na valjanost odluke donesene u glavnome društvu. Glas dan u glavnome društvu suprotno onome što je odlučeno u zajednici je valjan.¹⁴ Jedino je pitanje kakve to posljedice ima u odnosu člana i zajednice. Ovisno o tome što je ugovoreno u ugovoru o vezanju glasova sankcija za ne postupanje po odluci zajednice može biti ugovorna kazna, *liquidated damages*, odgovornost za štetu izazvanu time drugim članovima zajednice, isključenje takvog člana iz zajednice.

Predvidi li se u ugovoru o vezanju glasova trajnije zajednice da se odluke donose jednoglasno, a to će biti uvijek ako se ugovorom ne uredi kako se u zajednici donose odluke, već i jedan član zajednice može spriječiti donošenje odluke. Nema li odluke, svaki član zajednice može koristiti svoje pravo glasa u glavnome društvu kako hoće, ali tada zbog odredbe čl. 655. t. 1. ZOO-a dolazi u pitanje opstanak zajednice. Prestanak zajednice mogao bi se spriječiti isključenjem takvog člana iz zajednice po pravilima koja važe za isključenje ortaka iz ortaštva (v. čl. 653. i 654. ZOO-a). Spomenutim bi se ugovorom moglo predvidjeti da se u takvom slučaju zabranjuje članovima zajednice korištenje pravom glasa u glavnome društvu, ali se to ne čini jer bi se time članovima zajednice nanijela šteta.¹⁵ Kod toga valja uzeti u obzir i obvezu članova glavnog društva na lojalno postupanje prema društvu iz koje proizlazi njihova obveza da koriste svoje pravo glasa u

¹⁴ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 863; M. Roth, o.c. u bilj. 10, str. 656.

¹⁵ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 862.

tome društvu.¹⁶ Donese li se u zajednici odluka kako da njezini članovi ostvaruju svoje pravo glasa u glavnome društvu, teoretski bi se moglo utužiti ostvarenje obveze člana zajednice na postupanje u skladu s takvom odlukom ali to iz praktičnih razloga nije moguće jer se u tako kratkom vremenu ne može dobiti pravomoćna sudska odluka.¹⁷ Iako u pravilu privremena mjera ne bi bila dopuštena, jer bi se njome zapravo konačno riješilo sporno stanje,¹⁸ ipak je treba primijeniti samo restriktivno¹⁹ pa je dopustiti ako bi se njome spriječila prijeteća opasnost da se na protupravan način izmijeni stanje u glavnome društvu.²⁰

Po naravi stvari manje je vjerojatno da će član zajednice pri korištenju prava glasa u glavnome društvu postupiti protivno jednoglasno donesenoj odluci o tome u zajednici, jer ako se u zajednici izjasnio za nešto, valja pretpostaviti da će isto tako postupiti i u glavnome društvu, premda su ekscesi uvijek mogući ali ih je ovdje teško predvidjeti. Drukčije je stanje kada je u zajednici odluka donesena većinom glasova, jer se tu može predvidjeti da će pri pojedinačnom korištenju prava glasa u glavnome društvu članovi zajednice koji su pri glasovanju u zajednici ostali u manjini u glavnome društvu postupiti protivno onome što je u zajednici zaključeno. Valja poći od toga da su članovi zajednice koji su pri glasovanju ostali u manjini obvezni glasovati u glavnom društvu onako kako je to u zajednici odlučeno glasovima većine. No, ne može ih se spriječiti da tako ne postupe. Pritom je važno utvrditi u kojim se slučajevima od manjine može zahtijevati da glasuje u skladu s tako donesenom odlukom u zajednici.

Obveza da manjina postupi po odlukama većine ne postoji ako je riječ o donošenju odluke koja se u glavnom društvu ne bi mogla donijeti a da se s njom ne suglasi član tog društva, član zajednice koji je ostao u manjini. Za to je mjerodavno ono što važi za glavno društvo, jer se ne bi moglo odlučivanjem u zajednici zaobići pravila koja vrijede za odlučivanje u glavnom društvu. Zato se pravila za odlučivanje u zajednici moraju prilagoditi onome što vrijedi u glavnome društvu,²¹ jer je zajednički cilj članova zajednice ostvarenje prava glasa u glavnome društvu. Ako se u tome društvu od člana traži njegova suglasnost za donošenje neke odluke, koje pravo mu se ne može ograničiti, njegova se sloboda pri odlučivanju ne

¹⁶ L. Weipert, *ibidem*, o spomenutoj obvezi dioničara, v. u: J. Barbić, o.c. u bilj. 2, sv. 1, str. 540–543 i obvezi članova društva s ograničenom odgovornošću u J. Barbić, o.c. u bilj. 2, sv. 2, str. 234–238.

¹⁷ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 876; K. Schmidt, o.c. u bilj. 6, str. 620; M. Roth, *ibidem*.

¹⁸ K. Schmidt, K., *ibidem*.

¹⁹ M. Roth, *ibidem*.

²⁰ L. Weipert, *ibidem*.

²¹ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 864.

može ograničiti većinski donesenom odlukom u zajednici.²² Nije li nešto dopušteno u glavnom društvu ne može se dopustiti ni u zajednici i nametati članu zajednice da u glavnom društvu glasuje protivno svojoj volji.

Manjinu se stoga u zajednici ne bi moglo obvezati da postupi po odluci većine kada je riječ o pitanjima koja spadaju u srž članstva u društvu.²³ Tako se primjerice člana zajednice ne bi moglo obvezati da protiv svoje volje postupi po odluci većine da dade suglasnost za izmjenu društvenog ugovora glavnoga društva koje je društvo osoba.²⁴ Ta obveza ne postoji ni kada se propisima kojima se uređuje glavno društvo za donošenje neke odluke traži suglasnost člana toga društva. Primjer za to bila bi odluka o izmjeni društvenog ugovora društva s ograničenom odgovornošću kojom se naknadno vinkulira poslovni udio člana (ne i kada se ukida vinkulacija), ukida ili ograničava neko njegovo posebno pravo u društvu, obvezuje člana društva na ispunjenje dodatne činidbe, povećanje uloga.²⁵ Slični primjeri vrijede i za dioničko društvo, posebice kada je u pitanju odluka kojom se želi postupiti protivno zaštititi dioničara od nametanja nekih dodatnih obveza, primjerice kada je riječ o uvođenju obveze na dodatne činidbe, pretvaranje redovnih dionica u povlaštene, kada se obvezuje dioničare na sudjelovanje u povećanju temeljnog kapitala glavnoga društva.²⁶

Stoga se u zajednici ne bi mogla većinom glasova donijeti odluka o tome kako njezini članovi moraju postupiti pri korištenju njihova prava glasa koja bi se odnosila na donošenje odluke u glavnome društvu za koju se traži suglasnost pojedinog člana društva s time da obvezuje i članove zajednice koji su ostali u manjini. No, ako bi zajednicu činili svi članovi glavnoga društva i u njoj bi bila jednoglasno donesena odluka o tome kako će postupiti pri ostvarivanju prava glasa u tome društvu, takva bi se odluka mogla valjano donijeti.²⁷ Ona bi obvezivala članove zajednice.

Obveza postupanja po onome što u zajednici odluči većina postoji kada se odluke u glavnome društvu, osim onih koje su ranije navedene, donose većinom glasova. Isto vrijedi i kada je riječ o odlukama koje se donose na posebnoj skupštini dioničara na kojoj oni odlučuju većinom glasova pa i onom kvalificiranom ili kada ti dioničari odvojeno odlučuju na glavnoj skupštini. Pritom se kvorum koji se zahtijeva za donošenje neke odluke u glavnome društvu ne traži i za dono-

²² K. Schmidt, o.c. u bilj. 6, str. 622

²³ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 863; K. Schmidt, *ibidem*.

²⁴ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 864.

²⁵ Te primjere navodi L. Weipert, L., o.c. u bilj. 3, str. 865.

²⁶ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 866.

²⁷ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 866–867.

šenje odluke u zajednici o načinu korištenja prava glasa u glavnome društvu pri odlučivanju o takvoj odluci.²⁸ On bi bio potreban samo ako bi to bilo predviđeno u ugovoru o vezanju glasova na kome se temelji zajednica. To vrijedi i za ispunjenje dodatnih pretpostavki koje bi se tražile za donošenje odluke u statutu ili u društvenom ugovoru glavnoga društva. Primjerice ako je za donošenje neke odluke u glavnome društvu u statutu ili u društvenom ugovoru toga društva predviđeno da se o prijedlogu za njezino donošenje mora glasovati više puta u nekim vremenskim razmacima, to ne vrijedi i za donošenje odluke u zajednici o tome kako da njezini članovi postupaju pri korištenju prava glasa u takvom slučaju.

Ugovorom o vezanju glasova može se odrediti da se ovlast za vođenje poslova i zastupanje zajednice, zapravo članova zajednice u pitanjima zbog kojih je ona osnovana povjeri jednome ili više njezinih članova. Iz toga ne proizlazi ovlast takve osobe (osoba) da umjesto članova zajednice odlučuje o tome kako postupiti pri korištenju prava glasa u glavnome društvu. Ovdje se, naime, ne može primijeniti pravilo koje općenito vrijedi za vođenje poslova ortaštva, jer je bit zajednice u tome da se ona opredjeljuje za korištenje prava glasa u glavnome društvu u pogledu svake pojedine odluke u tome društvu. Položaj i ovlast spomenute osobe (osoba) ne može isključiti ostale članove zajednice od njihova prava odlučivanja u zajednici jer ostvarenje tog njihovog prava ulazi u njezinu bit, na tome se ona temelji.

Kako bi otklonilo svaku sumnju u to, korisno je ugovorom o vezanju glasova odrediti da u donošenju svake odluke zajednice o korištenju prava glasa u glavnome društvu odlučuju članovi zajednice onako kako je to ugovorom predviđeno i da osoba (osobe) o kojoj je ovdje riječ, zastupa članove pri donošenju odluka u glavnome društvu kao njihov opunomoćenik.²⁹ Riječ je o zastupanju članova zajednice u očitovanju njihove volje koje se čini glasovanjem pri odlučivanju u glavnome društvu. Ako o zastupanju ništa ne bi bilo rečeno, ovlast za zastupanje imao bi član zajednice kome je povjereno da vodi zajednicu (vodi njezine poslove) i u tome bi se on smatrao opunomoćenikom zajednice (čl. 643. st. 1. ZOO-a). Kako je poslanje zajednice jedino u tome da ostvari pravo glasa njezinih članova u glavnome društvu, riječ je o zastupanju u tome članova zajednice prema glavnome društvu.

Osobi koja je tako ovlaštena zastupati članove zajednice mogu se ugovorom postaviti ograničenja i odrediti da ih je ovlaštena zastupati pri glasovanju u glavnome društvu onako kako je to utvrđeno odlukom donesenom u zajednici za pojedino glasovanje u glavnome društvu. Ona bi i inače morala tako postupiti na

²⁸ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 867.

²⁹ Više o tome, L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 868–869.

temelju obveze na lojalno postupanje prema zajednici, ali nije na odmet takvu obvezu predvidjeti u ugovoru na kome se temelji zajednica.

Ovlast za zastupanje prema glavnome društvu iskazuje se putem punomoći. Za nju je mjerodavno ono što vrijedi za zastupanje u glavnome društvu, tj. što je za to društvo propisano zakonom i određeno statutom, odnosno društvenim ugovorom. To vrijedi i za oblik u kome se daje punomoć.³⁰ Predvidi li se u statutu ili u društvenom ugovoru takvog društva da je moguće skupno zastupanje njegovih članova pri ostvarivanju prava glasa, bit će moguće i da ih se zastupa kao skupinu, u protivnom bi svaki član društva morao ovlastiti osobu koja će ga zastupati u ostvarivanju prava glasa u glavnome društvu s time da mu može dati i upute kako će glasovati. Kada je na taj način moguće skupno zastupanje članova zajednice (glavnoga društva) pri glasovanju o pitanjima o kojima se svaki član zajednice mora osobno izjasniti, za skupno je zastupanje potrebno da se svi članovi zajednice koje se tako zastupa dogovore o tome kako će se postupiti pri ostvarivanju prava glasa. Ne postigne li se dogovor, opunomoćenik može samo zastupati individualno svakog člana zajednice a ne skupinu što znači da je vezan uputama koje dobije od svakog člana zajednice.³¹

U prvom slučaju opunomoćenik (osoba koja vodi zajednicu) iskazivao bi svoju ovlast za zastupanje u glavnome društvu s ugovorom o vezanju glasova i odlukom zajednice o tome kako treba glasovati. Bitno je da se u glavnome društvu točno zna u ime koga se ostvaruje pravo glasa. Radi pojednostavljenja postupanja u glavnome društvu, naročito ako ono ima veliki broj članova, bilo bi jednostavnije da punomoć dadu članovi zajednice koje se zastupa u ostvarivanju prava glasa, jer bi se tada izbjeglo potrebu da se prvo odredi tko sve čini zajednicu, pa tko za zajednicu djeluje u ostvarenju prava glasa i konačno s koliko je glasova ta osoba ovlaštena glasovati za pojedinog člana zajednice i kako. No, zastupanje bi bilo valjano i ako se to ne učini.

U drugom slučaju, tj. ako u glavnome društvu nije predviđena mogućnost skupnog zastupanja, pojedinačno navedeni članovi zajednice morali bi dati punomoć za ostvarenje prava glasa u njihovo ime, tj. da opunomoćenik u ime članova zajednice glasovanjem očituje njihovu volju prema glavnome društvu. Naime, davanje glasa je očitovanje volje onoga tko ostvaruje pravo glasa. Tu je riječ samo o načinu provedbe odluke donesene u zajednici.

³⁰ Za punomoć za ostvarivanje prava glasa u glavnoj skupštini dioničkog društva, v. u: J. Barbić, o.c. u bilj. 2, sv. 1, str. 553 i sl., 1219 i sl., a za ostvarivanje prava glasa u društvu s ograničenom odgovornošću u: J. Barbić, o.c. u bilj. 2, sv. 2, str. 241–243, 269 i sl.

³¹ L. Weipert, o.c. u bilj. 3, str. 873.

Kako bi se izbjegle opasnosti, bilo bi korisno da se u punomoći navedu upute kako punomoćnik mora postupiti, tj. navede da je ovlašten zastupati članove zajednice koristeći pravo glasa onako kako je za svaku odluku određeno u punomoći. Ne postupi li se tako, članovi zajednice izlažu se opasnosti da osoba koja ih zastupa postupi protivno onome što je u zajednici odlučeno. Tako dani glasovi u glavnome društvu bili bi valjani. To bi primjerice moglo biti slučaj kada je u zajednici donesena valjana odluka glasovima većine a osoba koja zastupa članove zajednice spada u manjinu koja je glasovala protivno onome kako je odlučeno pa iskoristi dobivenu ovlast za zastupanje i pravo glasa članova zajednice koristi suprotno onome što je odlučeno glasovima većine.

Propusti li se u punomoći navesti upute pojedinog člana glavnog društva, glas opunomoćenika dan u glavnome društvu bit će valjan i ako bi mu članovi društva dali interne upute kako da koristi njihovo pravo glasa a on postupi protivno tome. Oni pritom mogu postupiti kao skupina, ali bi bilo moguće i da pojedini član glavnoga društva koji je i član zajednice dade upute kako da se koristi njegovo pravo glasa. Postupi li opunomoćenik protivno interno dobivenoj uputi, odgovara za štetu koja bi time bila pričinjena osobama koje su mu dale upute. Zato je dobro u punomoći navesti upute pa i one za glasovanje na temelju pojedinog udjela člana zajednice u glavnome društvu. Glavno društvo bi tada moralo prihvatiti samo onakvo korištenje prava glasa kakvo je za pojedine udjele navedeno u punomoći. Ta se punomoć, naime, predaje glavnome društvu koje iz nje može utvrditi za kakvo očitovanje volje vlastodavaca je opunomoćenik ovlašten. Jedino tako se može postići pravna sigurnost pri donošenju odluka u glavnome društvu. Glas dan protivno tome ne bi bio valjan. Ako bi zbog priznavanja danog glasa protivno tome bila donesena neka odluka, a to bi utjecalo na njezino donošenje, to može biti razlog za pobijanje takve odluke.

Punomoć se može dati za donošenje odluka za svako odlučivanje u glavnome društvu, primjerice posebno za pojedinu glavnu skupštinu ili skupštinu društva, odnosno za odlučivanje članova izvan skupštine a moguće je to učiniti s nekim vremenskim trajanjem tako da vrijedi za svako odlučivanje u vremenu trajanja punomoći. Može ju se dati i na neodređeno vrijeme. Punomoć se u svako doba može suziti ili opozvati pa i kada se opunomoćitelj ugovorom odrekne tog prava (čl. 316. st. 1. ZOO-a) bez navođenja razloga zbog čega se to čini. S obzirom na cilj koji se postiže zastupanjem u glavnome društvu, dobro je dati punomoć za svako pojedino odlučivanje u glavnom društvu (za pojedinu glavnu skupštinu ili skupštinu glavnog društva, odlučivanje članova izvan skupštine), jer se tako mogu u njoj navesti i upute za glasovanje o odlukama iz pojedinih točaka dnevnog reda.

Kada je riječ o punomoćima danim za određeno ili za neodređeno vrijeme to nije moguće jer se u vrijeme izdavanja punomoći ne zna o donošenju kojih odluka je u glavnome društvu riječ. Jedino bi bilo moguće da se posebno za svako odlučivanje (glavnu skupštinu, skupštinu glavnog društva, odlučivanje članova izvan skupštine) doda ono što bi se inače navelo kada se punomoć daje za svako pojedino odlučivanje (obvezne upute). No, tada bi bilo dobro da se u punomoći danoj za neko određeno ili neodređeno vrijeme navede da će se za svako spomenuto odlučivanju punomoći dodati takve upute i da bez toga punomoć za takvo odlučivanje ne vrijedi. Blanko dana punomoć za neko vrijeme ili neodređeno vrijeme trajanja suviše je opasna i može biti štetna za opunomoćitelje.

Time se postiže da se provede odluka donesena u zajednici. Ovdje se upućuje na ono što je rečeno za slučajeve kada se u glavnom društvu o nečemu ne može odlučiti bez izričite suglasnosti člana društva odnosno kada se odlučuje o pitanjima koja ulaze u srž članstva u tome društvu. Pritom valja imati na umu i slučajeve kad postoji obvezno zastupanje više članova društva od strane jedne osobe. Primjer za to je ostvarivanje prava više ovlaštenika na poslovnom udjelu u društvu s ograničenom odgovornošću (čl. 417, st. 1. ZTD-a) i više ovlaštenika na dionici (čl. 228, st. 1. Zakona) koje mora zastupati zajednički zastupnik. Punomoć i upute tada mora dati svaki takav član zajednice pa i onda kada je u statutu ili u društvenom ugovoru glavnog društva predviđena mogućnost skupnog zastupanja.³²

Obveza glasovanja u skladu s ugovorom o vezanju glasova, uz pretpostavke o kojima je bilo riječi, može se utužiti. No, to je po naravi stvari samo teoretska mogućnost. Tužbu može podići svaki član zajednice protiv osobe koja ne želi glasovati u skladu s obvezom. Njome se traži da sud naloži tuženome da dade određeni glas kao očitovanje volje usmjereno na sudjelovanje u stvaranju volje glavnog društva. Pravomoćna odluka provodi se ovrhom. Smatra se da je glas dan s danom pravomoćnosti presude (čl. 276, st. 1. Ovršnog zakona). Da bi glas bio valjano dan presuda se mora priopćiti društvu dostavljanjem predsjedniku skupštine ili upravi društva, ako je riječ o društvu osoba nekome od članova ovlaštenih za vođenje poslova društva. To, međutim, iz praktičnih razloga ne može dati rezultat koji se želi postići tužbom pa za to vrijedi ono što je o tome već rečeno za slučaj kada članovi zajednice osobno ostvaruju pravo glasa u glavnome društvu uključujući i o sankcijama za takvo postupanje spomenute osobe člana zajednice.

³² L. Weipert, *ibidem*.

Academician JAKŠA BARBIĆ
Professor emeritus, University of Zagreb;
Fellow of the Croatian Academy of Sciences and Arts

FUNCTIONING OF THE POOL OF VOTING RIGHTS

Summary

The paper determines the concept of a pool of voting rights in a company as well as the legal nature of such a pool. It is presented that such a pool may exist among shareholders of every company and by legal terms it presents a partnership. There may be several pools in a company, depending on the preference of certain groups of shareholders who thus protect their interests in the company and do not want uncontrolled decision-making, but rather wish to implement their own will. This eliminates surprises or at least reduces them. It is formed by a voting agreement entered into by the shareholders. There is a difference between the main company, i.e. the company in which the voting rights are exercised and the pool of voting rights. The paper discusses issues related to conclusion and amendment of the voting agreement. It is directed to the difference between pool and the obligation-law relation in connection with use of voting rights. The paper determines the boundaries within which such an agreement may be validly made. The contents of such an agreement and its form are presented in the paper. Functioning of the pool, the method of works, decision-making in the pool and its decisions in relation to the main company are particularly elaborated.

Key words: pool of voting rights, voting agreement, partnership, decision-making in the pool, main company

Literatura

- Barbić Jakša, *Pravo društava, knjiga druga društva kapitala, sv. I. dioničko društvo*, Zagreb, 6. izd., 2013.
- Barbić Jakša, *Pravo društava, knjiga druga: Društva kapitala, sv. II*, Zagreb, 6. izd., 2013.
- Barbić Jakša, *Pravo društava, knjiga treća: Društva osoba*, Zagreb, 2002.
- Martinek Michael, *Moderne Vertragstypen*, Bd. III, München, 1993.
- Roth Markus, u Baumbach/Hopt, *Handelsgesetzbuch*, München, 36. izd., 2014.
- Schmidt Karsten, *Gesellschaftsrecht*, Köln, Berlin, Bonn, München, 4. izd., 2002.
- Schücking Christoph u Gummert/Weipert, *Münchener Handbuch des Gesellschaftsrecht*, Bd. 1, München, 2014.
- Weipert Lutz, u Gummert/Weipert, *Münchener Handbuch des Gesellschaftsrechts*, Bd. 1, München, 4. izd., 2014.

Datumi prijema i prihvatanja rada
Primljen: 08.09.2019.
Prihvaćen: 19.09.2019.